

NV-07667-19 CNV omvärldsbevakning rapport 1:2020

Naturvägledning inom skogssektorn

Naturvägledning i det brukade landskapet

Det finns en stark tradition av naturvägledning i skyddad natur. CNV har tillkommit och verkar främst inom ramarna för denna tradition. Huvuddelen av det vardagliga landskapet är dock brukat av jord- och skogsbruk eller annan markanvändning. Människors kontakt med naturen är minst lika beroende av detta allemansrättsligt tillgängliga landskap som av de skyddade områdena. Det är ett av skälen till att också utveckla naturvägledningen i det brukade landskapet.

Det ligger såväl i det offentliga samhällets som skogssektorns intresse att fler människor kommer ut i skogen, och samhällets förväntningar på inflytande över beslutsprocesser inom areella näringar kan förväntas öka. Både Århuskonventionen och Europeiska landskapskonventionen, som Sverige ratificerat, betonar betydelsen av allmänhetens och lokalsamhällets delaktighet i frågor som rör miljö och landskap. Naturvägledning kan bidra till att synliggöra olika perspektiv och till dialog och delaktighet i förvaltningen av det brukade landskapet i linje med dessa intentioner. Det finns många goda exempel på naturvägledning i brukad skog idag men också en stor potential för utveckling.

Skogs- och naturpolitik, skogens sociala värden

I regeringens proposition *En skogspolitik i takt med tiden*¹ betonas skogssektorns ansvar för bevarande av landskapets natur- och kulturmiljövärden, inom ramen för det generella sektorsansvar som preciserades i 1991 års miljöpolitiska beslut. Med tanke på att natur- och kulturmiljövärden även innefattar ett arbete med att visa upp och berätta om natur- och kulturmiljövärden, omfattar sektorsansvaret även natur- och kulturvägledning.

Kommunikation med allmänheten om skog i skog stärker skogens sociala värden, som är en del av miljömålet Levande skogar. Området är eftersatt; enligt en studie från Umeå universitet är många skogsägare inte bekanta med begreppets innebörd. De sociala värdena består av människors upplevelser, hälsa, friluftsliv, turism, estetiska värden, sociala relationer, identitet och kulturarv. Skogsstyrelsen redovisade 2018 ett regeringsuppdrag om styrmedel för skogens sociala värden², där man föreslår att de politiska målen för dessa värden konkretiseras samt att kommunikationen om hänsyn till friluftsliv och rekreation utvecklas. Värden som betonas är skogen som rum för livskvalitet, friluftsliv, upplevelser, lärande och pedagogik, nya svenskar och regional utveckling.

Utveckla kommunikation om skog i skog

CNV konstaterar att den kommunikativa aspekten ofta saknas när de sociala värdena diskuteras. Vad är det som får människor att bli intresserade av skog/natur, skogsbruk eller landsbygdsutveckling? Vad kan skogsbruket och skogssektorn göra för att välkomna fler människor ut i skogen, bjuda på berättelser om skogen och inbjuda till dialog och samtal? Eller som det uttrycktes i en underlagsrapport till det nationella skogsprogrammet: "Mer folk i skogen och mer skog i folket". Det finns många skäl att utveckla kommunikationen mellan skogssektorn och allmänheten. Det generella behovet av att människor får en starkare relation till naturen är något man delar med andra naturintressenter. En fråga som engagerar "skogsfolk" lika väl som naturvägledare i allmänhet

¹ Reg prop 2007/08:108, se <https://www.regeringen.se/49bba7/contentassets/80c43f4e251b43939c8bf4d3a54ebd01/en-skogspolitik-i-takt-med-tiden-prop.-200708108>.

² Skogsstyrelsen rapport 2018/7: <https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/om-oss/publikationer/2018/rapport-2018-7-en-analys-av-styrmedel-for-skogens-sociala-varden.pdf>

är utmaningen att nå människor som ännu inte upptäckt naturens potential för livskvalitet och lärande.

Projektet Interpretation och naturvägledning för skogssektorn

CNV driver ett projekt med stöd av Skogssällskapet vars syfte är att tillsammans med skogssektorn utforska hur interpretation och naturvägledning kan användas för att utveckla kommunikation om skogen och öka intresset för det brukade skogslandskapet. Projektet genomförs i samarbete med Föreningen Skogen och består av

- en omvärldsanalys som ska visa på hur sektorn arbetar med dessa frågor på ett mer övergripande plan samt lyfta fram exempel på kommunikativa aktiviteter i skogslandskapet;
- ett idéseminarium där tio erfarna personer från skogssektorn diskuterar vad naturvägledning i skogliga sammanhang kan innebära idag och i framtiden;
- kurser där intresserade i sektorn får introduktion och övning i att använda interpretation som verktyg för kommunikation i det brukade skogslandskapet.

Projektet ska slutrapporteras till Skogssällskapet 2021-01-31.

Nationellt och regionala skogsprogram

Regeringen beslutade i maj 2018 om en strategi för Sveriges nationella skogsprogram. Enligt regeringen är skogsprogrammets kärna ”den breda dialogen om skogens roll för ett hållbart samhälle och en växande bioekonomi”. Redan i ingressen till strategin tar man upp betydelsen av besöksnäringen och skogens sociala värden. Ett av programmets fem fokusområden är mångbruk av skog. I begreppet mångbruk ryms turism, friluftsliv och andra verksamheter som sätter skogens besökare och upplevelser i skog i centrum.

Med stöd i det nationella programmet tas regionala skogsprogram fram. Det första som kom var den regionala skogsstrategin för Småland, ett samarbete mellan regioner och länsstyrelser i tre län, Skogsstyrelsen, regionens två universitet, LRF, Södra och Sveaskog. Man har enats om sex huvudstrategier, varav en lyder ”Bevara och stärk våra naturvärden, vårt gemensamma kulturarv och friluftslivet”.

Jämfört med idéer och ambitioner i den underlagsrapport för skogsprogrammet som berörde skogens mångbruk³, är intrycket dock att såväl det nationella som de regionala skogsprogram CNV hittills tagit del av är ganska urvattnade när det gäller förslag som berör naturvägledning. Bland de förslag som inte återspeglas i skogsprogrammet kan nämnas:

- Kartläggning av skogens sociala värden, och en vägledning för hur man i fysisk och skoglig planering kan beskriva de sociala värdena.
- Satsning på kunskap om skog och vistelse i skog i skolan, med kommunerna som samordnare.
- Öka kunskap om skog och allemansrätt genom ”folkbildning och kreativa lösningar”.
- Särskild satsning på att ”förmedla berättelsen om skogen”⁴

Mångbruk av skog viktig förutsättning för naturvägledning

SLU har genom framtidsplattformen Future Forests haft i uppdrag av regeringen att utveckla och sprida kunskap om mångbruk av skog. En rapport med titeln ”Mångbruk – om att utveckla skogen för hållbar landsbygdsutveckling”⁵ publiceras i juni 2020. I detta arbete har man bland annat konstaterat att:

³ https://www.regeringen.se/4a6127/contentassets/0b71b3ef7dbf49dab19bf7a15a8da07c/1_slutligbak.pdf

⁴ CNV lämnade som en del av SLU remissvar på denna underlagsrapport. En av de saker vi påpekade särskilt tydligt var att det inte finns bara en ”berättelse om skogen”.

⁵ Läs mer: <https://www.slu.se/forskning/kunskapsbank/future-forests/mangbruk--att-samsas-om-samma-skog-rapport/>.

- Mångbruk av skog överlappar till del med begreppet ekosystemtjänster.
- Mångbruk handlar ofta om att skapa möjligheter att leva och bo på landsbygden.
- Mångbruk omfattar både kommersiella och icke-kommersiella aktiviteter. Exempel med bäring på naturvägledning är upplevelser och äventyr, guideade vandringar, friluftsliv och rekreation samt hälsofrämjande aktiviteter som skogsbad och liknande.
- Potentialen för mångbruk i anslutning till skyddade områden lyfts fram särskilt – mångbruket kan vara en brygga mellan brukande och bevarande. Allemansrätten är en central förutsättning.

Naturvägledning i skogen – vad kan det innebära?

Skogssektorn har en lång tradition av naturvägledning. Många natur- och skogsstigar har anlagts i pedagogiskt syfte sedan 1960- och 70-talen av Skogsvårds-/Skogsstyrelsen och andra aktörer. Samarbetsprogrammet Skogen i Skolan startade 1973 och finns ännu kvar, se vidare nedan.

I kapitlet *Naturvägledning för skogsföretagare* i boken *Grön entreprenör – Skogens sociala värden*⁶ lyfts några resurser fram som kan vara utgångspunkt för naturvägledning på en skogsfastighet.

- Naturen i sig: såväl spektakulära företeelser som varg, bäver och orkidéer som mer vardagliga fenomen som björken och dess mångsidiga användning.
- Historiska berättelser: kan utvecklas i samarbete med skogsmuseer eller genom utbildning i storytelling.
- Nutida berättelser om dagens brukande och arbete med skogen.
- Folktrö och myter: en viktig länk till hur man tänkt och känt kring tillvaron och relationen till skogen genom alla tider.
- Naturen på gaffeln: kunskap, historia och praktisk användning av nyttigheter i skogen.
- Äventyr för alla: allt mellan naturpedagogisk verksamhet och varför inte Sveriges första vandringsled bland trädskronorna?

Några exempel på naturvägledning i skogssektorn

Skogen i Skolan är ett nationellt samverkansprogram mellan skolan och skogssektorn. Verksamheten finns idag under Föreningen Skogens paraply. SiS ingår i samma utomhuspedagogiska nätverk som CNV, Utenavet, och arbetar med skog och skogsbruk i lärarfortbildning, utveckling av läromedel, skogs dagar och lokala skolskogar. Ett nytt digitalt läromedel kommer att lanseras vid höstterminens start 2020.

Sveaskog har en del intressanta aktiviteter, även om ambitionen kring naturturism var högre tidigare i bolagets historia. I några av Sveaskogs ekoparker finns vandringsleder och naturinformation. Företaget deltar i samarbeten kring turism och naturupplevelser i trakterna av Tivedens nationalpark och leder i Bergslagen, samarbetar med Scouterna i ett projekt att kartlägga ekoparkernas leder och besöksplatser och lyfter fram naturturismföretag som verkar på Sveaskogs marker.

Skogsmuseerna i Sverige samverkar i Museinätverket Skog & Trä⁷, med syfte att stötta och marknadsföra museer som visar på historien kring brukandet av skogen, ett ämne som väcker stort intresse hos många. Några större och drivande skogsmuseer är Skogsmuseet i Lycksele, Siljansfors skogsmuseum och Lomkällan i Särna. Skogshistoriska aktiviteter bedrivs också av **Skogshistoriska sällskapet**.

⁶ Grön entreprenör: Skogens sociala värden. SLU Omvärld Alnarp 2014.

⁷ <https://www.skogsriket.se/>

Stigar och leder där skogsägare, hembygdsföreningar, kommuner och andra aktörer berättar om skog och skogsbruk finns på en del platser. Exempel är Ingebo hagar (privat markägare, utanför Vimmerby), Skogens skyltfönster i Algutsboda (hembygdsförening, Småland) och Älmås skogsslinga (kommunalt naturreservat, Borås).

Naturturismföretag arbetar ibland i samarbete med, eller drivs av, skogsägare (såväl stora som små), och det förekommer att man som en del av sin verksamhet berättar om brukandet av skogen historiskt och idag. Man kan också genom sin verksamhet visa att det finns många sätt att bruka skogen utöver de mer konventionella. Exempel är Dalagård (Dalarna), Granö Beckasin (Västerbotten), Ulvsbomuren Vildmark (Västmanland) och Urnatur (Östergötland).

Skogens vatten är ett ämnesområde som ofta är föremål för många projekt och verksamheter med naturvägledande aktiviteter. En skoglig aktör som arbetar aktivt med detta är Södra, som stödjer verksamheten i Emåns ekomuseum och tillsammans med övriga skogsägareföreningar har utbildat många markägare i vattenfrågor inom den pågående satsningen Skogens Vatten.

Naturupplevelser i brukad skog är ett projekt med syfte att lyfta fram och utveckla upplevelsevärden i det vardagliga skogslandskapet. Projektet är ett samarbete mellan flera skogliga intressenter i Västerbotten, däribland Skogsmuseet, SLU och Sveaskog. Man har tagit fram material och aktiviteter under namnet *Visa skogen* och *Hitta skogen*. Detta projekt är för närvarande vilande på grund av personalbyte på Skogsmuseet, som samordnar det hela, men en nystart planeras.

Skogen som upplevelse är en 7,5 p distanskurs på Linnéuniversitetet som ger deltagarna kunskap kring naturvägledning i skogslandskapet. Kursen handlar bland annat om hur man som entreprenör kan skapa förutsättningar för naturupplevelser och kommunicera kunskap om skogslandskapet, leda och guida grupper i olika skogsmiljöer och beskriva skogens sociala värden.